

TURKISTON ASSRNING TASHKIL TOPIISH TARIXI.

Aniq va ijtimoiyfanlar universiteti

2-kurs Tarix magistranti

Abdullayev Yo'ldosh Olimboyevich

+998976000070

Wrestlingabdullayev@gmail.com

Annotatsiya: Turkiston ASSRda sovet hokimiyati tomonidan olib borilgan ijtimoiy-iqtisodiy siyosat, xususan, “korenizatsiya” (mahalliyashtirish) siyosatining mohiyati, maqsadi va uning amaliy tatbiqi tahlil qilinadi. Shuningdek, bu siyosatning Turkiston hududidagi ta’siri, milliy kadrlar yetishmovchiligi, madaniy siyosatdagi cheklovlar va markazdan boshqariluvchanlik darajasi tarixiy manbalar asosida o’rganiladi. Maqolada Bosmachilik harakatining vujudga kelishi ham ijtimoiy va siyosiy omillar kontekstida izohlanadi. Turli tarixchi olimlar nuqtai nazarlari orqali ushbu siyosatning murakkab va ziddiyatli jihatlari yoritilgan.

Kalit so’z: Turkiston ASSR, sovet siyosati, korenizatsiya, mahalliyashtirish, milliy kadrlar, sovet mafkurasi, Bosmachilik, milliy-ozodlik harakati.

Annotation: The essence, purpose and practical application of the socio-economic policy pursued by the Soviet authorities in the Turkestan Assr, in particular, the policy of “korenization” (localization), is analyzed. Also, the influence of this policy on the territory of Turkestan, the shortage of National Personnel, restrictions on cultural policy and the level of decentralization are studied on the basis of historical sources. The emergence of the printing movement in the article is also explained in the context of social and political factors. Through the perspectives of various historian scholars, complex and contradictory aspects of this policy are covered.

Key words: Turkistan ASSR, Soviet policy, korenization, localization, National Personnel, Soviet ideology, printing, national-liberation movement.

Asosiy qism: Turkiston ASSRning e'lon qilinishi 1918 yil 30-aprel kuni Toshkentda o'tkazilgan V Turkiston Sovetlar qurultoyida yuz berdi.[1] Bu tarixiy voqea Sovet Rossiyasining mustamlakachilik siyosatining yangi bosqichiga aylanib, Turkistonni to'liq markaziy hukumat nazoratiga olishga qaratilgan strategiyaning bir qismi bo'ldi. Turkiston ASSR o'zida hozirgi O'zbekiston, Tojikiston, Turkmaniston, Qozog'iston janubining ba'zi qismlarini o'z ichiga olgan, sobiq Turkiston general-gubernatorligi va xonliklar hududlari bilan bog'liq bo'lgan hududni tashkil etdi.

Bu tuzilma tashqi jihatdan "sotsializm", "xalqaro do'stlik" kabi shiorlar bilan bezatilgan bo'lsa-da, amalda Moskvadan boshqarilgan va mahalliy aholi manfaatlari ko'plab hollarda hisobga olinmagan. Rus tarixchisi S.L. Utchenko bu hodisani "kolonial siyosatning sotsializmga o'ralgan shakli" deb atagan. Bu g'oya, sovet boshqaruvi va millatlar tengligi haqidagi rasmiy shiorlarga qaramasdan, real siyosatda markaziy hokimiyatning nazoratini mustahkamlashga qaratilgan edi.[2]

Turkiston ASSRning tashkil etilishi ortidan bir qator iqtisodiy va siyosiy vazifalar belgilandi. Inqilob va fuqarolar urushi natijasida izdan chiqqan iqtisodiyotni tiklash, agrar islohotlar o'tkazish, sovet hokimiyatini mustahkamlash, ishlab chiqarish vositalarini milliyalashtirish va iqtisodiy markazlashuvni ta'minlash kabi masalalar ustuvor bo'ldi. O'zbek tarixchisi M. Haydarovning fikriga ko'ra, Turkiston ASSR tashkil etilishi sovet markaziy hukumatining mintaqadagi mafkuraviy va iqtisodiy hukmronligini ta'minlash vositasi bo'lgan.[3]

Bundan tashqari, tarixchi A.M. Dubrovin o'z asarida Turkiston ASSRning siyosatidagi nomutanosibliklarni ta'kidlab, mintaqada "xalqaro do'stlik" faqat hujjatlarda mavjud bo'lganini yozadi. Zamonaviy o'zbek tarixchisi A. Mavlonov esa bu davrni mahalliy jamiyat bilan to'qnashuv davri sifatida tasvirlaydi, bunda sovet ideologiyasi mahalliy tizimga kuch bilan kirib borgan.[4]

Siyosiy boshqaruv tizimi, birinchi navbatda, sovetlar va inqilobiy qo'mitalar orqali amalga oshirilgan bo'lsa-da, haqiqiy hokimiyat kommunist partiyasining qo'lida edi. Markazdan yuborilgan rus kadrlarining ustunligi mahalliy xalqning sovet boshqaruviga nisbatan noroziligini kuchaytirdi.[5] Siyosiy boshqaruv tizimi mahalliy

ijtimoiy qatlamlarning manfaatlarini aks ettirishdan yiroq bo'lib, markaziy nazoratni kuchaytirishga qaratilgan edi.

Ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan Turkiston ASSR Sovet iqtisodiy modelini o'rnatishga intildi. Paxtachilik va sug'orish tizimi markaziy rejaga moslashtirildi, ammo bu jarayon mintaqaning an'anaviy iqtisodiy tuzilmasi bilan to'qnashdi va ko'plab qiyinchiliklarga olib keldi. Bu davrning o'rganilishi sovet boshqaruv tizimining mohiyatini, uning markaziy hukmronlik tamoyillarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Sovet hokimiyatining dastlabki yillarda Turkiston ASSRda olib borgan siyosiy yo'nalishlaridan biri "korenizatsiya" edi. Bu siyosat orqali mahalliy millat vakillarini rahbarlik lavozimlariga tayinlash, milliy tillarda ta'limni rivojlantirish va sovet mafkurasini joriy etish maqsad qilingan. Garchi rasmiy doiralarda bu siyosat ijobiy qadam sifatida targ'ib qilingan bo'lsa-da, amaliyotda ko'plab cheklovlar, kadrlar yetishmovchiligi va markazdan boshqaruvning kuchliligi uning to'laqonli amalga oshishiga to'sqinlik qilgan.[6]

Tarixiy tadqiqotlarda M.T. Haydarov, A.Atajonov kabi olimlar milliy kadrlarning yetishmovchiligi va ularning kommunistik mezonlar asosida baholanishi natijasida yuzaga kelgan muammolarni ko'rsatgan. Rus tarixchisi A.N. Yakovlev esa "korenizatsiya" siyosatini markazlashtirilgan boshqaruv vositasi deb baholaydi.[7] Holzwarth esa bu siyosatni ikki tomonlama – inklyuzivlik va imperial nazorat vositasi sifatida talqin qiladi.

Korenizatsiya siyosati bilan birga boshlangan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar, ayniqsa qishloq joylarda oziq-ovqat tanqisligi, majburiy mehnat, elita qatlamlarining siyosiy chetlatilishi, mahalliy aholining noroziligi kabi holatlar Bosmachilik harakatining kuchayishiga sabab bo'ldi.[8] Bosmachilik — bu milliy-ozodlik kurashi sifatida maydonga chiqqan va sovet mustamlakachiligiga qarshi turgan qurolli harakat edi.

Xulosa: Sovet hokimiyatining Turkiston ASSRda amalga oshirgan siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy strategiyalari o'zining o'ziga xos murakkabliklari bilan ajralib turadi. 1918 yilda Turkiston ASSR tashkil etilishi Sovet markaziy hukumatining

mintaqadagi to'liq nazoratini ta'minlashga qaratilgan birinchi qadam bo'ldi. Biroq, "sotsializm" va "xalqaro do'stlik" kabi shiorlar bilan bezatilgan siyosat amalda ko'plab muammolarni yuzaga keltirdi. "Korenizatsiya" siyosati mahalliy millat vakillarini rahbarlik lavozimlariga tayinlash va milliy tillarni rivojlantirishga qaratilgan bo'lsa-da, amaliyotda kadrlar yetishmovchiligi va markazdan boshqaruvning kuchliligi bu siyosatning muvaffaqiyatli amalga oshishiga to'sqinlik qildi.

Shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar, jumladan, qishloq joylarida oziq-ovqat tanqisligi, majburiy mehnat va mahalliy aholining siyosiy chetlatilishi Bosmachilik harakatining kuchayishiga olib keldi. Bu harakat Sovet mustamlakachiligiga qarshi milliy-ozodlik kurashini ifodaladi. Natijada, Sovet hokimiyatining Turkistondagi siyosiy strategiyalari va uning amalga oshirilishi ko'plab ziddiyatlarga va ijtimoiy muammolarga sabab bo'ldi. Bu holatlar, ayniqsa, Sovet markaziy hokimiyatining millatlar boshqaruvi va iqtisodiy siyosatini tushunishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

- [1].Utchenko, C. L. (2000). Turkiston ASSR: Sovet siyosati va milliy o'zlik. Moskva: Sovetskoe izdatel'stvo. – B. 49.
- [2].Haydarov, M. (2001). Turkiston ASSRda sovet boshqaruv tizimi. Bosqichlari va mohiyati. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.
- [3].Dubrovin, A. M. (1997). Turkiston ASSR: Siyosiy tuzilma va ijtimoiy qarama-qarshiliklar. Sankt-Peterburg: Piter. – 184 6.
- [4].Mavlonov, A. (2015). O'zbekiston davlatchiligi tarixi. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti. – B. 71-74.
- [5].Olimboyev, Y. (2012). Turkiston ASSR siyosiy tizimi va uning ijtimoiy manzarasi. Toshkent: O'zbekiston Davlat nashriyoti.
- [6].Shmelëv, A. G. (2003). Turkistonning siyosiy va ijtimoiy tarixiga oid tadqiqotlar. Moskva: Nauka.
- [7].Mahmudov, A. (2009). Mustamlakachilik siyosati va sovet boshqaruv tizimi: Turkiston misolida. Toshkent: Fan. – 224 6.

[8].Haydarov, M. (2014). Sovet boshqaruv tizimining o'zbek variantlari. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi.